

УДК 811.161.2'38

ЛІНГВОСОФІЯ ВІЙНИ І МИРУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СЬОГОДЕННЯ

КОЦЬ
Тетяна Анатоліївна,

доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови
та соціолінгвістики Інституту
української мови НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ,
01001;
E-mail: tetyana_kots@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4622-9559

Tetiana
KOTS,

*Doctor of Philological Sciences, Senior
Researcher of Department of
stylistics, language culture and
sociolinguistics of Institute of the
Ukrainian Language of the National
Academy of Sciences of Ukraine,
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine;
E-mail: tetyana_kots@ukr.net*

У статті проаналізовано філософсько-оцінну парадигму мовних засобів на позначення одвічних і актуальних в умовах сьогодення України понять війна, мир. Простежено реалізацію в мовно-інформаційному просторі сьогодення функціонально-стилістичного потенціалу мови для вираження соціально-політичного і філософського протистояння ворожих сторін в контексті поділу цінностей на свої і чужі. Проаналізовано лексику, прецедентні одиниці, метафори, епітети, що є показовими для сучасних текстів ЗМК і які є виразниками лінгвософії національної суспільної свідомості.

Ключові слова: семантика, лексика, оцінні засоби, прецедентні одиниці, синоніми, філософія мови.

Онтологія війни і миру – вічна проблема боротьби протилежностей людського життя на всій планеті. Французький філософ Шарль Фур'є писав: «Війни, революції безупинно охоплюють усі частини земної кулі; буревії, які ледь ушухли, відроджуються зі свого попелу точно так само, як голови гідри множилися під ударами Геркулеса. Мир – лише пробіск, лише сновидіння на кілька митей» [Фур'є 2002: 346]. *Війна* в свідомості суспільства завжди асоціюється з агресивністю: руйнуванням, лихом, смертю, а *мир* – із спокоєм, будівництвом, життям. Саме таке сприйняття цих явищ

закріпилося в антонімічному співвідношенні двох одвічних слів українського словника *війна* – *мир*. Базовим елементом їхнього протиставлення є вихідна семантика слова *війна*, яке містить контрадикторну ознаку, що заперечується у дефініції поняття *мир* (пор.: *добро* – *зло*, *життя* – *смерть* тощо). Лексема *мир* потребує власного семантичного наповнення, але з обов'язковою вказівкою на відсутність стану війни (пор. тлумачення їх у СУМ: *війна*: «1. Організована збройна боротьба між державами, народами або ж збройними угрупованнями всередині країни. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (СУМ I: 669); *мир*: «1. Відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; згода (у 4 знач.). 2. Відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами; протилежне *війна*» (СУМ IV: 712).

Поняття *війна* в кожний історичний період набуває нових семантичних відтінків, обростає новими оцінними парадигмами. Осмислення *війни* в свідомості суспільства на синхронному зрізі оперативно фіксують ЗМК, які на сьогодні є найдієвішим засобом поширення інформації в мовному просторі України. Ураховуючи напрацювання світової філософської думки (Й. Г. Фіхте, В. Ф. Гегель), в якій чітко розрізнено поняття *справедливої війни* (яка йде проти загарбника) і *несправедливої війни* (прояв агресивної політики), то сучасну війну в Україні, можна, безумовно, вважати справедливою. Ця думка домінує в багатьох ЗМК: *Чемпіонство у справедливій війні з терористичним режимом забезпечить відновлення міжнародної суб'єктності України* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505/>). Справедливу війну безпосередні учасники війни (воїни, волонтери) сприймають як необхідність: *Загалом, війна для мене – необхідність. Не захищати свою державу з мого боку було б неправильно. Цю необхідність я зустрів з тривогою, страхом. Не вірю, що хтось не боїться. Але коли бій починається, людині вже не до страху* (Д. Ярош, <https://vubory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>); *Є стара заїжджена фраза, сказана начебто Вінстоном Черчилем: «вибираючи між війною і соромом, ми вибрали сором, тому ми отримали і війну, і сором». Ми в будь-якому разі війну мали прийняти. Так, нав'язану нам, так, беззмістовну абсолютно.*

Але не ми зробили цей вибір (М. Берлінська, <https://vyborypravda.com.ua/articles/2018/11/30/7149796>).

Філософи наголошують, що в умовах справедливої війни, мир можна досягти лише, використовуючи силу, зі зброєю в руках. На думку Г. В. Ф. Гегеля, мирний час і спокій не дає людству оновлюватися, а війна – це поштовх до змін. Боротьба за незалежність, державність робить суспільство національно свідомим, згуртованим, сильним і забезпечує його від загрози стати чиєюсь здобиччю. Завойований народ перестає себе самоідентифікувати і втрачає власну гідність. Слова і словосполучення *захист, боротьба за суверенітет, збройна відсіч; захисники, воїни, професійна армія, патріоти* в сучасних інформаційних текстах функціонують як позитивнооцінні синоніми на означення українських воїнів, і їхніх військових дій, що є найважливішою протидією війні: *Вже з кінця травня ми почали зустрічати наших загиблих захисників на порозі Академії, щоб провести їх в останню путь... З тих пір я вже чітко усвідомлювала, що це не просто десь там війна, а вона вже тут і вона на порозі. Я усвідомила, що потрібно бути готовою до збройної відсічі* (<https://vyborypravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>); *У країні, в якій триває війна, має бути професійна армія з жорсткими критеріями відбору* (<https://vyborypravda.com.ua/articles/2018/11/30/7149796>).

Дослідники вважають, що «основною функцією вживання номінацій зі словника ворожнечі є функція ідентифікації власної позиції. Адже у ситуації конфлікту, тим більше збройного, завдання швидко визначити, маєш ти справу зі «своїм» чи «чужим», стає життєво важливим [Парахонський 2019: 456].

Своє у мовно-інформаційних текстах – це *рідна земля, Україна, національно свідомі українці*. Як позитивне явище у боротьбі за своє військові і волонтери називають *націоналістичний рух, націоналізм, європейську інтеграцію* (ці слова в мові сучасних ЗМК належать до словника високої експресії). Наприклад: *Спостерігаю об'єднавчі речі. Це дуже добре, тому що націоналістичний рух як політичний в такі буремні часи дуже потрібний Україні. Націоналісти гідно проявили себе і під час революції, і під час війни. Бажаю їм*

максимального єднання на президентських, парламентських виборах. Під час війни бавитися такими речами, як доля держави, не бажано (Д. Ярош, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/10/7/7228287>). На думку істориків, «лише послідовна робота в напрямі розбудови європейської української нації – інтегративної / інклюзивної за своїм змістом, зіпертої на підґрунтя прав і свобод демократичного світу, – здатна стати запорукою міцного громадянського миру на майбуття» [Кульчицький 2018: 10].

Позитивнооцінене метафоричне осмислення націоналізму відповідає уявленню сформованій в умовах війни потужній патріотичній частині соціуму в боротьбі за незалежність держави: *Націоналізм в ідеологічній його частині став вже частиною архетипу, – говорить Покальчук. – Він вже як частина організму. Якщо її видалити, буде катастрофа. [...]. Без націоналізму українці не створилися б, як нація. Ми – не Росія* (<https://www.pravda.com.ua/articles/2019/10/7/7228287>).

Українські ЗМК оцінюють дії України у війні як вияв миролюбної позиції, поетапного мирного процесу, наприклад: *І протилежній стороні, Росії, потрібно якось відповідати, тому що позиція «я нічого не чую, я нічого не бачу» не сприймається середовищем навіть всередині Росії. І взагалі треба розуміти, що наші активні дії, наша **миролюбна позиція** розрахована не тільки на міжнародне середовище. Вона розрахована і на громадян Росії* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/30/7102456>); *Убезпечні стало відомо про існування «Великого пакету для Молдови» – моделі врегулювання, що, як зазначалося, в разі успіху «може бути основою побудови **поетапного мирного процесу** з врегулювання конфліктної ситуації на території України»* (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>).

Будь-яка справедлива війна закінчується перемогою, і віра в неї допомагає боротися і досягати миру: *Ті хто пізнали війну – прагнуть перемоги, адже лише перемога принесе цій країні і мир, і свободу і спокій* (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>); *Окреслюючи увесь драматизм ситуації, варто наголосити, що всі ми є сучасниками і свідками доби випробувань, народження героїв, звістки про*

яких передаватимуть майбутні підручники історії, прикрих поразок і від того – це цінніших **перемог** [Кульчицький 2018: 444].

ЗМК висвітлюють думки самих воїнів, волонтерів про війну, про перемогу, запорукою якої, на їх думку, є взаємопідтримка і єдність. Стверджувальну функцію у контексті виконують відомі трансформовані фразеологізми і висловлення літературного походження: *Ти маєш з усією командою пройти там де горить, там де ти можеш потонути, бо у мене, наприклад, було таке болото, де хлопцям по шию, а мені з моїм зростом і з ручками було. Для цього й існує команда, коли тебе можуть витягнути там, де ти не можеш впоратися сам. Як пишеться у нашому посібнику лідерства: «**І один у полі воїн, але перемога – то завжди досягнення всієї команди**» (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>); *Україні потрібна перемога. Тому що як сказав Степан Бандера: «**Коли поміж хлібом і свободою народ обирає хліб, він зрештою втрачає все, в тому числі і хліб. Якщо народ обирає свободу, він матиме хліб, вирощений ним самим і ніким не відібраний**» (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>).**

Показовим для сучасних публіцистичних текстів є збереження розмовного, спонтанного синтаксису мови (коротких речень), за яким можна визначити соціальний статус мовця. *Перемога і мир* у мовній свідомості воїнів і волонтерів – це слова-синоніми, які виразно протиставляються *війні*: *Погано, мабуть, бути людиною війни. Краще бути людиною миру, переможного миру. Коли ми не досягаємо перемог, в мене дуже болить. Нам треба виграти, щоб все суспільство було психологічно здоровим, мало перспективи розвитку* (Д. Ярош, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/01/15/7203757>).

Усвідомлення того, що збереження незалежності, суверенітету держави вимагає жертв, і що перемоги без втрат не буває, пронизує свідчення учасників війни. Боротьба робить їх витривалими, сильними духом, рішучими у боротьбі за державу: *Життя Батьківщини теж коштує дорого. І ціна його не вимірюється ні грошима, ні навіть болем. Справжня плата – тисячі вбитих і покалічених, які зупинили ворожу навалу ціною свого життя, зупиняють її сьогодні й ще, на*

жаль, невідомо скільки зупинятимуть. І їхня смерть – це не лише жертва в ім'я Батьківщини та майбутнього кожного, хто відсиджується вдома (Український тиждень, 26.05.2017 – 1.06.2017, с. 5 – 6).

Прагнення *швидкого миру* у свідомості захисників часто викликає тривогу, сумніви щодо його відповідності очікуванням суспільства. Слово *мир* у контексті часто набуває антонімічного значення до *перемога* і вживається як синонім до *капітуляція*: *Населення країни, котре далеке було від війни і втомилось від неї, прагнутьиме «миру» а не перемоги, ті хто пізнали війну – прагнуть перемоги, адже лише перемога принесе цій країні і мир, і свободу, і спокій* (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>).

Війна – явище соціально-політичне, яке завжди призводить до руйнування, втрати або знищення матеріальних і культурних цінностей, а найголовніше – відбирає людське життя. Проте війна, на думку філософів, може стати поштовхом для «духовного розвитку, бо тільки на війні ми бачимо людину без прикрас», на війні виявляються такі людські якості як сила, витримка, сміливість. Все це пов'язано в естетиці в категоріями «героїчного» та «жахливого» водночас [Парахонський 2019: 47]. Героїчне і жахливе формує сьгоднішнє *обличчя війни* – ключової метафори сучасних інформаційних текстів: *Ця історія поранень формує обличчя країни. До цього потрібно навчитися ставитися без великого пієтету і великих драм* (К. Калитко, <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/09/30>). *Обличчя війни* в емоційних спонтанних розповідях військових і волонтерів максимально передає побачену їхніми очима і пережиту жахливу реальність, яку не може осягнути той, хто знаходиться поза межами військових дій: *Якщо згадати початок війни – ми інформаційно все-таки якось витягували. У нас була купа проєктів, ініціатив, де показували обличчя хлопців, розповідали, хто вони такі. Тому що абстрактний військовий для людини нічого не означає. Для людини, щоб осягнути війну, потрібно бачити обличчя. І коли була не умовна армія, яка на Сході нас захищає, а були Вася, Петя, Сергій, який загинув, Саша без двох ніг, можна було усвідомити, що це реальні люди* (волонтерка А. Гвоздяр, <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>).

com.ua/articles/2019/04/17/7149952); *Війна – це в книжках красива героїчна історія, коли людина захищає свою державу. Насправді це дуже жорстка штука. Тому що людям, які не хотіли вбивати, їм довелося. Звісно, заради якоїсь ідеї, заради того, щоб захистити дітей. Але це зовсім не приємна подія, яка відображається однозначно на психіці* (Д. Ярош, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/01/15/7203757>).

Висловлювання жити війною і жити звичайним життям виразно контрастують у психологічних роздумах учасників війни. Їх пряма мова – це точно передані короткі конструкції з розмовними словами і справжніми емоціями: У 2014 році багато людей, зокрема, тих, які жили війною, дуже погано реагували на людей, які живуть звичайним життям. Вони їх бісили – як можна ходити в ресторани, коли йде війна?! Я абсолютно до цього нормально ставилась. І взагалі вважала, що не кожна людина готова до війни. І не можна тими смертями всім тикати в очі. Бо є люди, які дивлячись на війну по телевізору, переживають більше, ніж я в госпіталі, наприклад. Тому мені здавалося, що якимось людям треба від цього оберігати.... Сьогодні я думаю, що все-таки треба було, мабуть, кожній людині тикати це в носа, щоб вони усвідомлювали, що в нас війна (волонтерка А. Гвоздяр, (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/04/17/7149952>)).

Прикрасити, приховати війну неможливо, тільки сприйняття її реального обличчя може утвердити справжні цінності людського життя: Можливо, якби він побачив реалії, в яких живуть ці люди, щось би змінилось. А неможливо щось змінити, якщо показувати завжди красиву картинку. На війні те саме. Тут війна, обстріли, хтось приїжджає – бігом усіх почухали, перевдягнули, щоб було красиво. Для чого це робити? Це правда, що в нас хлопці живуть у земляних окопах, що зараз більше інфекційних захворювань, тому що вони поширюються у таких умовах. Я не знаю, як бачать армію там, наверху, але в реаліях вона отака, яка є (волонтерка А. Гвоздяр, <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/04/17/7149952>).

Онтологія сучасної війни в Україні відрізняється від попередніх традиційних світових воїн специфічним відношенням до реальності. «Раніше в історичному вимірі

головною метою війн та військових операцій було досягнення цілі через фізичну активність (руйнування, географічні захоплення тощо). Фізичні військові дії та їхні результати впливали на когнітивну сферу, тобто на сферу розуміння та сприйняття реальності. Нині ж навпаки – війна як фізичне насильство підпорядкована меті вплинути на думки та сприйняття людини, на її поведінку» [Building 2015]. Проти України ведеться ще потужна інформаційна війна. Сучасна війна, на думку Б. Парахонського, – «це війна у мізках і за мізки. Це війна за когнітивний та комунікативний контроль, за владу над свідомістю людей, їхніми емоціями, мисленням, розумом і, відповідно, над їхньою поведінкою. Це боротьба за домінування певних уявлень про світ та події в соціальному й індивідуальному доквіллі і одночасне руйнування протилежних, «ворожих» опіній та думок» [Парахонський 2019: 21]. Досягти миру в сучасних умовах неможливо без протидії інформаційній пропаганді Росії, без донесення ЗМК до широкого загалу правди про війну, без формування національно-державницької свідомості українців: *Тобто ти вимикаєш телевізор – і війни немає взагалі. І це дуже неправильно. Ми в цьому плані насправді, мабуть, програємо* (волонтерка А. Гвоздзяр, <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/04/17/7149952>); *Днями Президент України П. Порошенко підписав новий закон, завдяки якому штрафуватимуть теле- та радіоканали, в ефірах яких закликають до сепаратизму та розв'язування війни* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3104/>). Часто вживаним є негативнооцінне словосполучення *віртуальний мир*, синонімами якого є *оманливий мир*, *несправжній мир*, *оманливо-капітулянтська концепція*, наприклад: *Розмовами про віртуальний мир розкладають українське суспільство, особовий склад сектору безпеки та оборони, державний апарат у цілому* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505/>); *Чи не пов'язана така поведінка з тим, що президент опинився під впливом експортованої із Московії оманливо-капітулянтської концепції завершення російсько-української війни. Адже стрижем чергової пастки Кремля є досягнення миру за всяку ціну* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505/>). Дії Росії спричинюють не лише гуманітарну катастрофу, а й

руйнування економіки, екології: *Мир через братання з ворогом? За словами американського дипломата, Росія не хоче, щоб світ бачив гуманітарну, економічну і екологічну катастрофу, до якої призвели її дії* (<http://www.silskivisti.kiev.ua/19608/index.php?n=39751>).

Зміна традиційної стратегії війни позначилася на формуванні оцінної парадигми поняття *війна*. Усталений ряд означень *важка, цинічна, виснажлива, підступна, чужа, руйнівна, антигуманна* поповнюють епітети *гібридна, «братня»*, наприклад: *Ми впевнені у невідворотній та безумовній перемозі України в нав'язаній їй гібридній, підступній, антигуманній війні* (Україна молода, 19.06.2014); *Для протидії таким проявам гібридної війни нам потрібно об'єднуватися, щоб боротися, діяти, допомагати хто як може і хто чим може, щоб швидше вигнати з нашої землі російських окупантів, бо перемогти їх військовою силою ми не можемо* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3469/2010/134238>). На думку С. Кульчицького, «від весни 2014 р. українсько-російські відносини вже розвивалися у форматі «гібридної війни», яка створює низку юридичних, економічних та культурних прецедентів, що самі по собі були вагомим викликом українській державності» [Кульчицький 2018: 404].

Дослідники зазначають, що в «умовах *гібридної війни* перемога переміщується зі сфери мілітарних бойових дій, що відбуваються у фізичній реальності, до когнітивного (ментального) виміру війни, а полем боротьби за перемогу стає боротьба за домінування смислів та інтерпретацій». [Парахонський 2019: 66]. У кінці ХХ ст. поняття *війна* набуває ще одного означення – *терористична*. Це слово з'явилося ще в період Великої французької революції. Сучасні ЗМК, уживаючи це слово, наголошують на застосуванні під час війни країною-агресором насильства з політичною метою, наприклад: *Дедалі більше країн мають волонтерські чи державні організації, які протистоять російським гібридним терористичним загрозам* (Український тиждень, 26.05.2017 – 1.06.2017, с. 25).

Ідентифікація власної позиції в *гібридній війні* виявляється, з одного боку, в поширенні в українському інформаційному

просторі словосполучень *терористична війна, гібридна війна, «братня війна»*, а з іншого, в російській інтерпретації міжнародного конфлікту як *громадянської війни*, пор.: «Зваживши на багаторічний досвід роздмухування регіональних конфліктів, у ситуації Україною та Кримом російські стратеги обрали принципово новий шлях: прикриваючись риторикою про фашистський закат у Києві, нелегітимність нової української влади та загрозу життю росіян, Кремль застосував пряме військове втручання, закамouflьоване під громадянську війну» [Кульчицький 2018: 404]. На безпрецедентні правові і психологічні загрози сучасної війни в Україні звертають увагу історики: «Не буде перебільшенням твердження, що події так званої «кримської весни» справили вибуховий ефект. Не лише Україна, що на кілька тижнів занурилася в стан ментального шоку під враженням дій «старшого брата», а й світова громадськість зіткнулася з проблемою: світ стоїть на порозі повномасштабної війни в Європі; норми міжнародного права не діють; агресор, який здійснив блискавичну агресію, рядиться у шати визволителя та рятувника «співгромадян» і пояснює свої експансіоністські зазіхання «історичним правом» на Крим» [Кульчицький 2018: 5].

У діалектичному поділі на своїх і чужих чужою є країна-агресор Росія з відповідними негативнооцінними означеннями: *підступна, брехлива, терористична, ненажерлива, імперсько-шовіністична, країна-терорист*, наприклад: *Кров пролита задля великої мети не засихає. Ми знаємо, що очікувати від Росії – підступна, брехлива, країна-терорист, вірити якій не можна* (<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/10/12/7150082>); *...російські ліберально-демократичні кола, які грають в опозиції проти Путіна, миттєво займають імперсько-шовіністичну позицію, коли йдеться про поневолення України* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505>).

У філософії послуговуються терміном *мова війни*. Проте основною функцією *мови війни* визначають не вербальну агресію, як прийнято вважати, а функцію ідентифікації власної позиції [Парахонський 2019: 470]. Часто вживаними

є експресивні негативнооцінні перифрази на позначення проросійських політичних партій: *російська п'ята колона, агентура КДБ, кремлівський окупаційний блок*. В одному контексті можлива ампліфікація перифраз кількох суб'єктів ворожої сторони (політичних партій і очільника Росії), наприклад: *Агентура КДБ УРСР-КДБ СРСР-ФСБ РФ продовжує виконувати свою «чорну» справу, направлену проти незалежності України і перетворення її на сателіт Російської Федерації. Сьогодні ключову роль у цьому відіграє «російська п'ята колона» в Україні, так званий «кремлівський окупаційний блок» у Верховній Раді України «За життя» на чолі з агентами КДБ Віктором Медведчуком (псевдонім «Соколовський», кум Путіна) і Вадимом Рабіновичем (псевдонім «Жолудь») та іншою московською агентурою політичного впливу, завдання якої – не допустити вступу України в НАТО і ЄС і примусити Україну підписати «мирну угоду» – капітуляцію на умовах «**кривавого карлика**», **воєнного злочинця Путіна**, за так званою «формулою Штайнмаєра», прозваною в народі путінською «Швайн-маєр» (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3517/188/138294>).*

Війна стає причиною явища мовної агресії світових масштабів. Щоб запобігти розпалюванню ворожнечі, у багатьох країнах Європи існують редакційні інструкції щодо вживання тих або інших номінацій (які є одним із різновидів внутрішньокорпоративної політики), зокрема у світових медіа, які прагнуть дотримуватися відповідних стандартів та цінностей. Мовні засоби ворожнечі та вияви вербальної агресії (грубі вислови, агресивний тон, дискримінаційні терміни тощо), як правило, не допускають, або обмежують у вживанні. В останньому Editorial Guidelines BBC навіть перелічені лексеми, можливість появи яких має бути узгоджена з редактором випуску і головним радником із редакційної політики 262. Принцип свободи слова залишається незмінним, проте заборона на вживання засобів мовної агресії діє відповідно до прийнятих редакцією рамочних цінностей і стандартів [URL 2018].

Соціальні явища і філософські поняття *війна, мир* діалектично пов'язані між собою. Вчені вивчають

взаємозв'язок права, політики, моралі щодо пізнання причин війни і встановлення миру. Соціолог І. Бекешкіна наголошує, що «в Україні знизилися протестні настрої. Однак, якщо українці все ж вийдуть на вулиці, то мирною революцією це вже не закінчиться, оскільки в суспільстві достатньо рішучості і зброї на руках» (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3107/180/107797>). На думку учасників війни, для згасання мовної агресії в українських реаліях потрібні *перемога, час, віддалення, переоцінка міжнаціональної комунікації: Щоб перемогти, Україна як мінімум мусить обрубати всі зв'язки з ворогом, будувати нездоланну стіну у своїй свідомості та припинити все, що з ним пов'язане* (Український тиждень, 26.05.2017 – 1.06.2017, с. 6); *Якась форма примирення з Росією можлива тільки після максимального віддалення. Після того, як ми рішуче розійдемося, цілком очевидно вже, що не без крові, ще більшої, ніж дотепер, після того, як побудемо на великій відстані тривалий час, і всі ці балачки про «братерські народи» закінчатся для покоління, яке буде після нас і ще після того – можливо, колись дуже потім, з холодною головою, без пістету, ми зможемо зійтися як ділові партнери...* (К. Калитко, <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/09/30/238368>); *Слово не спинає кров, не спинає війну, воно змінює передовсім того, хто його промовляє. А далі – змінюється простір довкола, змінюються люди в цьому просторі. Ти можеш спостерігати, як інші ретранслюють (часом навіть змінюючи спосіб) хвилю, яку ти запускаєш. Слово працює повільніше, ніж хочеться, але працює! Процес творення змінює дійсність на ірраціональному рівні. Це травма і цілення водночас. Мир на Донбасі залишається першочерговим завданням – так вважає переважна більшість громадян. Але усталеної, чіткої думки, як це питання вирішити, немає* (С. Головаха, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/30/7227638>).

Першим етапом на шляху до миру має стати *примирення*, але часткове: *З тими, хто щиро ненавидить Україну, воює, – природно, примирення не буде. Вони вже занадто багато злочинів скоїли. Вони або будуть засуджені, або втечуть у Росію, або їх зачистять. От і все. Тому реінтеграція – це*

цілком реально (<http://www.silskivisti.kiev.ua/19608/index.php?n=39751>).

Частиною інформаційної війни є апеляції до історії, до збереження національної пам'яті, до усвідомлення трагічних сторінок минулого. Ключовими поняттями текстів є *визвольний рух, боротьба за незалежність* (одиниці високої експресії): *Це дозволить долучитися до обговорення ключових тем вітчизняної, регіональної і глобальної безпеки та формування надійного фундаменту для посідання Україною вистражданого століттями **визвольної боротьби** належного місця під сонцем. Недаремно ж донька Київського великого князя Ярослава Мудрого, Анна, була бабусею європейських королів* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505>); *Те саме з Туреччиною. Україна не була би Україною, якби не мала драматичної історії співіснування з нею, і довгих глибоких взаємин з Кримським ханством, які для обох сторін були неоднозначними. Але ані Україна тодішня, ані теперішня не була би собою, без **боротьби за незалежність**, без цього взаємного збагачення, без взаємного поранення* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505>).

Посилення акценту на прецедентності війни за незалежність досягається за допомогою текстової апеляції до радянського періоду нашої історії, нагадування про циклічність подій: *Із давніх-давен на нашу територію нападали іноземці та присвоювали собі частину наших земель. Так і Росія напала на нас та захопила Крим і частину Донецької та Луганської областей* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3469/2010/134238>); *Радянська влада по-фашистськи керувала нами, грабувала, вбивала, влаштовувала голодомори, вивозила в Сибір. У 1917 р. не зуміли українці об'єднати окремі військові з'єднання в одну армію, тож Росія нас знову взяла «під своє крило»* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3469/2010/134238>); *Тільки в 1991 р. ми нарешті від'єдналися від Росії, але вона не переставала думати, як би знову захопити Україну* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3469/2010/134238>).

Важливим складником боротьби за незалежність є мова, зневага якої прирівнюється до зради української нації,

державної зради, наприклад: *Варто додати, що мова формує і зміцнює український дух спротиву. Значимість збереження і розвитку рідної мови суспільство усвідомило і не дозволить будь-кому скасувати чи ревізувати цей історичний закон. Бо таке розцінюватиметься як зрада української нації, що суворо карається як і державна зрада* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3505>).

Історія, виконуючи функцію ідентифікації власної позиції для українців, для ворожої сторони стає навпаки «вбивчим інструментом пропаганди, а пропагандисти перетворюють міфізоване минуле на важіль управління сучасними політичними процесами та інструмент моделювання майбутнього» [Кульчицький 2018: 9].

Поряд із зовнішньою військовою агресією тривають економічні війни і всередині країни, і в усьому світі. Часто вживані у мові ЗМК терміни *торгові війни, газова війна, енергетична війна, війна у владі*, наприклад: «**Торгові війни**» – *цей термін став надпопулярним в останні роки. Торгові конфлікти між США та Китаєм, США та ЄС, і це не кажучи про блокаду українського експорту з боку РФ – все це показує, що світ увійшов у нову фазу боротьби за ринки* (<https://www.eurointegration.com.ua/project/2019/tradewars/article1.html>); *Спричинити падіння світового ВВП здатна **торговельна війна** між найбільшими економіками світу: Сполучених Штатів Америки та Китаю. Наразі, схоже, що жодна зі сторін не планує відступати від своєї агресивної риторики* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3469/159/134236>); *Всі «творчі люди», домовились, у нас була мета – сказати громадськості, що в нас немає **війни** такої, як бачили раніше між комітетом і МОЗом. Михайло Радуцький* (<https://life.pravda.com.ua/health/2019/10/3/238429>). Онтологію різнопланових війн у сучасній Україні коротко і влучно розкриває видання «Українська правда» – *У нас є дві України: одна воює і бідніє, а інша торгує і багатіє. Але в тієї, що воює і бідніє, практично немає механізмів реального впливу на ту, що торгує* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3104>); *Залишається дочекатися створення відповідних умов, тобто – миру. Але з цим проблеми, бо збройне протистояння*

на Донбасі дає змогу «зацікавленим сторонам», зокрема, списувати на нього негаразди в економіці, водночас наживаючись на «контрабасі» (<http://www.silskivisti.kiev.ua/19608/index.php?n=39751>).

Поняття внутрішня війна в українських реаліях сьогодення часто прирівнюється до війни з корупцією, наприклад: *А які проблеми зараз найбільше хвилюють українців: **війна з корупцією**, економічні проблеми. Війна на Донбасі, звичайно, – це проблема номер один. У багатьох там сини, родичі, знайомі. І є перспектива там опинитися дітям, тому, звичайно, це хвилює* (<https://www.umoloda.kiev.ua/number/3107/180/107797>). До внутрішніх виявів війни дослідники зараховують *мовну війну: «Мовна війна»*, яка розгорнулася фактично навколо визначення місця і меж поширення української та російської мов у суспільному та освітньому просторі незалежної України, розтяглася на багато років і відволікла на себе значні суспільні та інтелектуальні ресурси» [Кульчицький 2018: 11]. У цьому протистоянні мов (своїх – української і чужої – російської) формуються негативнооцінні мовні засоби оцінності мови ворожої сторони: *А от блокування **ворожого контенту** в інтернеті та введення квот для обмеження **чужинської мови** на телебаченні, які здійняли хмару смороду в суспільстві, ніяка не плата й не трагедія. Так, дрібний, на жаль, запізнілий крок, який мав бути зроблений одразу після появи перших убитих на Донбасі українців (Український тиждень, 26.05.2017 – 1.06.2017, с. 6).*

Війни зовнішні і внутрішні впливають на свідомість суспільства, спричиняють зміни ціннісного світу українців: *В ісламі є така концепція двох джихадів: одна **війна** відбувається ззовні, за вдосконалення світу, а інша – **всередині людини**, за власне вдосконалення. І я думаю, що цей джихад справді відбувається в кожній людині з різним ступенем інтенсивності й травматизму, усвідомлено чи ні* (К. Калитко, <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/09/30/238368>). ЗМК через вживання контекстуальних синонімічних назв на позначення війни в свідомості людини пропонують філософське осмислення проблеми боротьби минулого й сучасного: *Я вважаю найголовнішим конфліктом в людині – конфлікт*

між собою колишнім і собою теперішнім, між різними версіями себе. Це буває **конфронтація, заперечення, часткове успадкування, ностальгія**. Цікаво, як структурується особистість в цьому процесі (К. Калитко, <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/09/30/238368>).

Життя в умовах війни робить людиною сильнішою, витривалішою, самодостатньою: *У нас є така слабкість, хворобливе припадання до когось. Розумію, що це логічний наслідок тривалої бездержавності. Ситуація нагадує підліткове товариство, яке дружить проти когось, а якщо одна дружба припиняється, її потрібно компенсувати це гіпертрофованою дружбою з кимось іншим* (К. Калитко, <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/09/30/238368>).

Оптимістичні настрої щодо закінчення війни прочитуються в порівняннях зі світовими історичними прецедентами: *«Ніхто не був у змозі передбачити падіння Берлінської стіни. Люди думали, що холодна війна буде тривати вічно. Але протягом кількох місяців Берлінська стіна впала, холодна війна закінчилась, а СРСР розпався», – сказав генсек НАТО.* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/30/7102456>).

Філософськооцінна парадигма мовних засобів миру в наш час представлена епітетами з виразною семою невпевненості *бажаний, крихкий, поганий, складний, тимчасовий*, що свідчить про незакінченість війни і психологічну тривогу в суспільстві. Пор.: *Зберегти такий бажаний і крихкий мир, що ціною величезних зусиль установився в регіоні, закликав і керівник області Ігор Балута* (Україна молода, 24.06.2014). Повнота мовного відображення цінності миру в ЗМК залежить від повноти його реалізації в суспільному і психологічному житті країни.

Онтологія війни й миру в мовно-інформаційних текстах сьогодення відповідає психологічним настроям суспільства і є відображенням сучасної соціально-політичної ситуації у країні. Навколо *війни і миру* як ядерних понять ЗМК формується синхронна мовно-оцінна парадигма, яка є виявом мовно-національної свідомості, показником філософського осмислення конкретного часового періоду історії України загалом і функціональних можливостей мови зокрема.

- Кульчицький С., Якубова Л. Кримський вузол. Київ: Кліо, 2018.
- Парахонський Б., Яворська Г. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ: НІСД, 2019.
- Фур'є, Франсуа Шарль Марі. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії). Київ: Абрис, 2002.
- Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова. Культура. Влада. Київ, 2000.
- Building a British military fit for future challenges rather than past conflicts. Speech by General Sir Nicholas Houghton, Chief of the Defence Staff (16.09.2015).
- URL: [https:// www.gov.uk/government/speeches/building-a-british-military-fit-for-future-challengesrather-than-past-conflicts](https://www.gov.uk/government/speeches/building-a-british-military-fit-for-future-challengesrather-than-past-conflicts). 2018.

REFERENCES

- Kulchytsky, S., Yakubova, L. (2018). Crimean knot. Kyiv (in Ukr.)
- Parahonsky, B., Yavorska, H. (2019). Ontology of war and peace: security, strategy, meaning. Kyiv (in Ukr.)
- Fourier, François Charles Marie. (2002). Encyclopedic Dictionary of Philosophy. V.I. Shynkaruk (Chairman of the Editorial Board). Kyiv (in Ukr.)
- Yavorska, H. M. (2000). Prescriptive linguistics as a discourse. Language. Culture. Power. Kyiv (in Ukr.)
- Building a British military fit for future challenges rather than past conflicts. Speech by General Sir Nicholas Houghton, Chief of Defense Staff. (16.09.2015) (in United Kingdom).
- URL: [https:// www.gov.uk/government/speeches/building-a-british-military-fit-for-future-challengesrather-than-past-conflicts](https://www.gov.uk/government/speeches/building-a-british-military-fit-for-future-challengesrather-than-past-conflicts). 2018 (in United Kingdom)

Статтю отримано 24.10.2019

Tetiana Kots

ONTOLOGY OF WAR AND PEACE IN THE INFORMATION SPACE OF TODAY

The article analyzes the philosophical and evaluation paradigm of linguistic means for denoting the concepts of war and peace in the context of present-day Ukraine. The realization of the functional and stylistic potential of language in expressing the socio-political and philosophical opposition of hostile parties in the context of the division of values into

their own and others' has been traced in the linguistic and information space. Analyzed vocabulary, precedent units, metaphors, epithets, which are indicative of modern texts of the Means of mass communication and which express the linguistics of the national public consciousness.

War in the minds of society is always associated with aggression: destruction, distress, death, and peace with peace, peace, life. Such perception of these phenomena is entrenched in the antonymic ratio of two eternal words of the Ukrainian dictionary war – peace. The basic element of their opposition is the original semantics of the word war, which contains a contradictory feature, which is denied in the definition of peace.

The ontology of war and peace in the linguistic and informational texts of today corresponds to the psychological attitudes of society and is a reflection of the current socio-political situation in the country. Around the war and peace as the nuclear concepts of the Means of mass communication and, a synchronous linguistic-evaluative paradigm is formed, which is an expression of the linguistic-national consciousness, an indicator of the philosophical comprehension of a specific time period of the history of Ukraine in general, and of the functional capabilities of the language in particular.

Keywords: semantics, vocabulary, valuables, precedents, synonyms, language philosophy.